

СССР)
Т 88

Кар 1915 - 1

ТЮРКЛЮЛАНЫ
АЛЬБЕРТ

марал
Джангурла

Тюрклюланы Альберт

МАРАЛ ДЖАНГУРЛА

НАЗМУЛА

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ БАСМАНЫ
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЕЛЮМЮ,
ЧЕРКЕССК ● 1973

С(кар)

Г 28

Багъалы окъуучу! Сен бу китабда башхалагъа ушамагъан адамны джюрек сагъышлары бла, ашхы умутлары бла шагърей боллукъса. Назмуланы окъусанг, сейир дунняда сау ёмюрню айланганча эмда тюз иннетли, ашхы муратлы таукел адамла бла джашагъанча боласа. Хар назмуда да не адамлыкъ, не джигитлик, не джазыкъсына билиу, неда онгсузну джакълау ачыкъ суратланады.

Къарачай тауланы кёкге тирелген тёпелерин, Россияны нарат ийисли чегетлерин, сыйдам тюзлерин, Доммай бла Тебердини, таурухдача, ариулыкъларын кёрюрге боллукъду бу китабда.

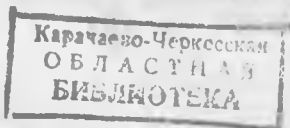
Тюркюланы Альбертни «Марал джангурла» деген китабчыгъы саудан да, юзюлмей, бёлюнмей, бюгюнню джашауубузну юсюнден джазылгъан поэмагъа ушайды.

Автор кесини назмуларында Ата джуртубузну бюгюнню зауукълу джашауу кеси алдына келмегенин, кёб затлагъа бел къатдырыгъа, чыдаргъа, тёзерге керек болгъан кыйын джылланы юсюнден айтады.

Тюркю улу оюм этген, сагъышлана, къууана да билген джазыучуду, аны бу экинчи китабыды, кеси да, поэзияны джолуна чыгъыб, абынмай, таукел баргъанына шагъатлыкъ этеди.

Джашауну тюз багъалата билген бла къалмай, аны игиден ни болуруна юлюсюн къоша баргъан фахмулу поэтке — Тюркюланы Альбертке — джолунг узакъ эмда насыблы болсун дейбиз.

ХУБИЙЛАНЫ ОСМАН

Марал джангур себелейди,
Хансла кѳууана болурла.
Тауланы джангур бийлегенди,
Таула уа — таулай кѳалырла!
Алай ётерле ёмюрле,
Марал джангурла джауарла.
Джанкѳылыч да, кюн да тийгенде,
Тауда маралла кѳозларла.
Игиле тууарла ол кюнде!
Ариу кёзлеринг, ауазынг
Кѳачха да ушаб кѳалырла.
Экибиз джырлаучу джырланы
Бизсиз башхала джырларла.
Алай ётерле ёмюрле,
Марал джангурла джауарла,
Сахараны кѳум тюзлеринде,
Доммайдача хансла чагѳарла.

Джарсыу да арыб бир тохтар,
Мыдах джюрекле джарырла.
Джангы ай да джангыдан кёб чыгъар,
Тюзде адамла къалмазла!
Алай ётерле ёмюрле,
Марал джангурла джауарла,
Джангур а асыуду джерге,
Арыгъан ёгюзле солурла.
Алай ётерле ёмюрле,
Марал джангурла джауарла.
Ариулукъ да къалыр дунняда,
Насыб сакъланган кёздеде
Сюймеклик джашар хаман да.
Алай ётерле ёмюрле,
Марал джангурла джауарла.
Джанкъылыч да, кюн да тийгенде,
Тауда маралла къозларла,
Игиле тууарла хар кюнде!

Тебердим мени, Тебердим,
Узакъдаса — ол тюлдю джарсыу:
Сени блады менн джюрегим,
Боласа сен манга асыу.

Тебердим мени, Тебердим,
Сенсиз болалмам бир кюнню,
Анамыча, атынгы да айтдым,
Тауча чывыкъдырдынг сен мени.

Узакъгъа кетеме, да дедим.
Тебердим мени, Тебердим.
Анам да болду къартыракъ,
Сюеме оғурлу кёзлерин.

Мен кёб кере кетерикме узакъ,
Тансыгъымы алмай сенден.
Алай а къайтырыкъма санга,
Анамы кёзлерин кёрюрге.

Танг бла туугъан уланнга,
Танг алада алгъыш этерге.
Тебердим, мени Тебердим,
Ташларынгы этерикме уппа,
Анамы имбашларына тийиб,
Насыблы боллукъма мен анда,
Бюгюн турсам да узакъ кетиб.
Халкъым туугъан хурмет джерим,
Джашауум, къабырым да сендеди.

Тебердим, мени Тебердим.
Ол кёксюл бузларынг, къарларынг,
Джашиллей туруучу назларынг
Узаталла манга къолларынг,
Ол къоллагъа мени ийнамым,
Уллуду, турур алайлай,
Тебердим, мени Тебердим.
...Елсем да, къайтырыкъма санга,
Уясына суу къайтханча, алай.
Ол, ашхы адетди кёк шаркъда —
Джашадым, аны унутмагъанлай.
Атам да айтханды алай,
Стамбулну, Меккяны да кёрюб.
Менича, кёгюнгден, ташынгдан
Тансыгъын алмай, къалгъанды ёлюб.
Тебердим, мени Тебердим.
Анда, бузланы тюбюнде,
Сослан ташлагъа эринлерим
Джабышыб къалырла ёмюрлюкге.
Аны анам эштирин, кёрююн
Талпыб, излейме хар бир кюнде.
Халкъым туугъан хурмет джерим,
Джашауум, къабырым да сендеди,
Тебердим, мени Тебердим!

Россияда барама,
Россияда!
Шохларыма береме салам:
Манга да ма кьолун булгъайды мынча
Акъ сакъаллы бир асыулу адам.
Есенин суйген къайын тереклени
Хурмети кёчгенди ол адамгъа.
Аны джюрегини таза иннети
Разы этди мени сейир джолда.

Россияда барама,
Россияда!
Чехов да айланганды былайда,
Онгузланы къайгъысын этиб,
Ол кюч бергенди къарыусузлагъа,
Кюрешгенди ёксюзю кёлюне джетиб.
Насыб да, кьууанч да береди манга,
Чеховча адамла туугъан сыйлы джер.
Уллу джазыучу уллу дунягъа
Эс бёлгенди, киши джарсымазча деб.

Россияда барама,
Россияда!
Орус джомакъны мында эсгердим:
Анда кьонгурауну шош тауушу,

Хауаны да алма, нызы ийиси,
Элчини да чемер кьоллары.
Джомакьда суу анасы кьызчыкьны,
Кёкде кёргенча болуб, ышарама.
Анам манга айтычу таурухланы
Джангыдан эсиме тюшюре барама.

Россияда барама,
Россияда!
Къазауатны терен джараларын
Кёреме Россияны тереклеринде.
Сыйлы салынган эсгертмелени,
Солдатлача, сакъ тургъанларын
Кёреме Россияны айбат джеринде.
Энди сабийле ёксюз болмазча,
Къарауул болгъандыла сын ташла.
Не палахны да бери кьоймазча,
Анала да болгъандыла солдатла.
Россияда барама,
Россияда!

Джерни кьууаты бери джыйылгъанча,
Алай сейирди мында табигъат.
Аламдан ачыу кьуруб кьалгъанча,
Джашнайды, джашнайды мында хар зат!
Чеховну туугъан джерин кёрдюм.
О, тас болмасын мында ашхылыкъ!

Россияда барама,
Россияда!
Джангыдан кёрюрча аны адамлыгъын.
Джангыдан сюерча аны ариулугъун,
Россияда барама,
Россияда!

Терекледе алмала.
Сабий кѳууанч
Кекге чыгъады,
Кѳууат барды элде.
Огъай, энди джюрегим
болмаз джалангач —
Мен джашайма
Къасбот туугъан джерде!
Джангы юйюнден
чыгъыб Сосланбек,
Ачыкъ ышарыб,
чакъырады ичгери.
Мени уа башым
айланады тегерек,
Наныкъ ийислиди
Къасботну джери.
Джеримча, огъурлу
хоншум — Шамайыл,
Аурууну хорлаб,
къобханды ёрге.
Ол, къарт болдум деб
къалмайын,
Эс беледи
Джамагъат ишлеге.
Люаза джилекле

ашатады да манга,
Г'оначкир ёзенни
кёргюздю кёзге.
Шалах келмесни
аны джанына,
Аны джаны ушайды
чууакъ кёкге!
Келин келгенди
элибизге бюгюн,
Бек уллу байрам
боллукъду тийреде.
Байрам кибик,
сейир болсун суймеклик,
Той этилген
юйюнгю тёрюнде!
Джашчыкъ ашыгъыб
чабдырады атны,
Суйюмчюлюкте
баргъанча, кьюуаныб,
Бузладан ургъан
аязчыкъ джетеди аны,
Баргъанчады ол да
насыбха батыб...
Тамчыла да
джылтырайдыла ханса,
Эшта, битерикди
бир уллу битим.

Халкъ да бюсюреу
Этерикди джылгъа.
Къууанч, джюрегиме
бир сыйын!
Джерим кюнден-кюннге
джашнайды ариу,
Кёгюрчюнле да джашайдыла
бизни элде.
Ала да сынамазла
энди ачыу,
Мен джашайма
Къасбот туугъан джерде!

Буруингу джомакъгъа
келгенча,
Кюннге чыкъгъанча
кесим,
Сюймекликни
къолумда келтиргенча,
Абхазия, мен санга
келдим.
Кёгюнгю, джеринги
ийнакълайма,
Къарнашымыча,
къучакълайма сени.
Тамаша джуртунгда
джырлайма,
Мени насыб
келтиргенди бери!
Не джулдузланы,
не айны
Юлешмегенме
сени бла мен.
Ана тилимде
аланы атлары,
Сюйюб айтсам да
эртдеден.
Таула бирлешиб
тургъанча,

Джашайбыз
биз да бирге.
Джашауда кыйынылыкъ
болмазча,
Джауланы иймей
джерибизге!
Бурунгу джоманъга
келгенча,
Кюниге чыкъганча
кесим,
Емюрде эсен
кетмезча,
Абхазия, сен сейир
джыр бердинг!

* * *

Анам, хычын ашат
Бу джашлагъа,
Ала суююб
келгендиле Къарачайгъа!
Сыра да сал,
шохлукъну сыйы бла
Алгъыш этейик
АлаMAT таулагъа.
Россияны огъурлу,
алаMAT джеринден
Келгендиле джашла
бизге къонакъгъа.
Кёкде джулдузланы
сакълагъандыла ёлюмден,
Ала окъ тийдирмегендиле
джулдузлагъа.
Россияны огъурлу,
джандет джеринде
Мен да болгъанма
сыйлы къонакъ.
Анда кёргенме
амма кёздеде,
сени кёзлерингдеча,
бир алаMAT зат...
Къалай къарыусузду
менн назмум,

К. 14/15

Сезимими айталмайма
келген джашлагъа.

Алай а мени
къысха джашаум,
От болуб джанар
керек кюнде
алагъа!

Анам, хычын бла
сыйла джашланы!
Джулдузла ючюн
тартайыкъ.

Уллуду адети
шам Кавказы.

Джашауда тенгликни да,
Къарнашлыкъны да
сакълай джашайыкъ!

Бек кёб кябыр кязылгъанды
бизни ёмюрде:

Мен бешикте джукълагъан
чакълада.

Къара тамгъала да
тюшгендиле Кюннге,
Къызыл къан да
къаралгъанды отлада.

Адамланы чачлары,
эринлери да,
Тютюн болуб,
къошулгъанды хауагъа.

Ол адамла уа
эсден кетмейдиле бир да, —
Атларын да
атагъанбыз шахарлагъа...

Болгъан адет бла
Россияны джеринде,
Къарнашларынча
сыйлы кёрюб оруслула,
Таулуланы асырагъандыла,
сууукъ кюнледе
Фашист окъладан
ёлгенлеринде ала.
Орус тиширыула да

джашларына кибик,
Джарсыгъандыла,
ол таулу джашлагъа.
Аналыкъ да,
аталыкъ да этиб,
Аланы джаякъларын
Къысхандыла ашхамлада...
Орус джашла да
бизни таулада
Елгендиле,
ташларыбызны къучакълаб,
Аналары турсала да
Волгада сакълаб.
Таулула да къара
кийгендиле алагъа.
Юйлерине да
къайгъы сёз ийиб.
Кюрешгендиле
кюндюз уруш этиб,
Кече уа ёлгенлени
къабыргъа джыйыб.
Анда бузулгъан эселе да
эски адетле,
Аскерчи ёлген эсе да
элинден узакъда,
Алагъа джылагъандыла
ана джюрекле,

Къыйналыб,
тюшгенча тузакъгъа.
Ана джюрек
толуду сезимден.
Не ачы эсе да,
окъну джарасы,
Олду джашланы
сау этген,
Керекли дарманы
эмда джашаулары!

Кечеги джол
ахырсызды,
Арыгъанбыз,,
арыгъанбыз.
Мында джол
къалай къыйынды,
Элден узакъда
къалгъанбыз.
Элге къайтыргъа
керекбиз,
Анда барды
той-оюн...
Энди бир кесекден
ётербиз
Белала къаяны
бойнун.
Нёгерими уллу
сагъышы
Ауурду,
кечеги джоллай:
Минги Тауну да
башы
Ауур болмаз
туура алай!
Кечеги джол

тилсизди,
Къыйынды
джаныуарлагъа.
Кёкдеги ай да
белсизди,
Къылыч тийгенчады
анга...
Кечеги джол
ахырсызды,
Арыгъанбыз,
арыгъанбыз.
Нёгерим джырлаб
башлады,
Алкъын толлукъду да
муратыбыз!

Биз къурагъанбыз
гюллени, отну да.
Кюнню да
биз кёргенбиз эм алгъа.
Бек суйгенбиз
Прометейни да,
Сый беребиз
Керти ашхылагъа.
Ана кёзле
къууанырча,
Суймекликни
чыгъаргъанбыз дуниягъа.
Сабийле да
палахдан ёлмезча,
Кесибиз ёлгенбиз
Урушлада.
Факъырны
чексиз бушуулары,
Ауруу кибик,
къыйнайдыла бизни.
Хиросиманы
къара ырхымлары
Кетмейдиле
кёзюбюзден.
Сора гюллени,

отну да нек кѣурадыкъ,
Елюм чачарыкъ
болуб джерге?
Ана джюреклени
нек кѣйнадыкъ,
Сюймеклик да нек
джанады ёртенде?..

Кересе кесинг,
эсгертмеге сабийле,
Гюлле салыб,
этедиле сагъыш:

Ёлюм неди
уллу джигитликге?
Анга анала
Айтадыла алгъыш.

Сен да барырса,
къркъмагъанлай,
Тубанлы кечени
ичин джырыб.
Керек болса да
артха турмагъанлай,
Къалырса сен
тюзлюк ючюн джаныб.

Терсликге кършчылыкъ —
джигитликди,
Ол сыйыралмайды
джигитликни бизден!
Туугъан адамгъа
насыблыды деб,

Джер да чагъады
толуб хурметден..
Сен да туугъанса
бир ашхы джерде.
Ол сенден уялмазча
бол ёмкюрюнде!

Анда аякъ
басмагъан тёппеле,
Джулдузла да
джууукъдула таулагъа.
Руставелини джыры
чыгъады мийикге,
Булутлу кёкте
асыудула джырла...
Ала асыу
боладыла кёлюме!
Анда аюйню
ёлтюрмейди адам,
Буу уа бек сыйлыды,
ол джерде.
Ол аламатлыкъгъа
бек къууанган,
Сейирсинген да
этдим ёмюрюмде.
Неге да
чыдагъан терекле
Кёксюл макъам
боладыла джюрекге!

Кесини къолун этеди уппа
Анзорчукъ, бешикде бошланыб,
Маралны эмеди, дейди анасы уа,
Кеси аллына уялыб.

Маралны эммей эсе да джашчыкъ,
Сейирсиниб къалдым бу суратха.
Тауларымы кезюме кёргюзюб,
Къарайма бешикде насыбха!

Узакъда эселе да маралла,
Ма бери, бу юйге, келдиле.
Анзорчукъгъа да, манга да
Дарман сютлерин бердиле...

Билеме, бу бешикде джашчыкъ
Джерин бизден бек сюерин.
Узакъ джолладан да, ашыгъыб,
Маралланы кёрюрге келирин.

Биз къууанганча, марал кезлеге,
Бучукъ да къууана айланыр.
Биз ёрлеялмагъан тёппелеге
Ёрлеб, бизден да салам айталыр.

Аны энди эштирик джырлары
Башха болсала да бизникиледен,

Ол унутмаз бююннго джырланы:
Биз джырайбыз аны юсюнден.
Энди уа, тюлю кибик, келгенди,
Шош джукъу Анзорну бешигине.
Хо, ол маралны сютюн эмгенди, —
Анадан айырылмасын ёмюрде!

«Аскерчиге саууту
джарагъан кирик,
Кемеге да джарагъанча
чууакъ кёк,
Алай джарар бизге
керти игилик,
Адамгъа ашхылыкъ
эте билсек.

Санга къыйын болгъан
заманда,
Къанаматны эсинге
тюшюр.

Джигитлени сен
унутма къайда да,
Аланы хурмети
санга кюч берир», —
Деб юретдинг мен
джаш заманда.

Аманатынгы эсгергенлей
джашадым,
Кесниг ашхылыкъ
болдунг джашауума.
Насыбны сени бла
бирге сынадым.
Джашлай ёлдюнг,

джокъса энди къатымда.
Къабырынга келдим
къачхы ингирде.
Кеч, сормай
чыгъадыла джыламукъла.
Ала кюедиле
къабырынгы юсюнде.
Отча тазадыла,
ол джыламукъла.
Ауурлукъ этмезле
джыламукъла сеннге.
Кечеринги,
кечеринги тилейме,
Бу къачхы мыдах
кёкге тик къараб.
Ашхылыкъ ёлюмден
кючлюдю, билеме.
Сен манга бюгюн да
къарыу бердинг дейме,
Уллу джарсыууму
тюз ангылаб!..

* * *

Сангырау кече
Кюртю юсюнде
Къалгъан эдик биз
Къарангы къулакъда,
Джулдузла да
Кёрюнмей эдиле
Къайда эсе да
Къалгъан эдиле да узакъда.
Джулдузланы кёрмей
къайгъылы болдукъ.
Неге керек эдиле
ала бизге?
Биз а терен
сагъышха джутулдукъ,
Неге керекдиле
джулдузла кёкге?..
Сууукъ болдукъ
къарны юсюнде,
кишилик а
кёллендирди бизни,
Тенгиз бла
джазгъы эртденликге
Элтгенчады
мураты джюрекни.
Кесибиз тюлбюзмю да

кесибизге
Бу джолоучулукъну
чыгъаргъанла?
Мийикликни кёрюр ючюннге
мийик тёпеледе,
Емюрлюк бузланы
къучакълаб къалгъанла?
Боллукъду джашау ючюн
джарсыргъа.
Сора азмы
къайгъырабыз да биз?
Керекбиз къыйынлыкъгъа,
ташча, чыдаргъа.
Биз а ташдан да бек
чыдай билебиз..
Къарны ичинде
Кечелени ашырдыкъ.
Аналаны тюшеде
кёрюб къуандыкъ.
Танг атыб,
джулдузланы кёрюб,
Разы болуб,
биз джолгъа дагъыда
атландыкъ.

Ариулугъунг да
онгду,
Кючюнг да
болду тас.
Имбаашынга
къонду
Джюз джыллыкъ
байрам джаз.
Джашадынг,
кюрешдинг.
Кёб сабан
сюрдюнг.
Орнатхан
терегинги да
Къуу болуб
кёрдюнг.
Кюн энтда
тиер дегенинг
Кёллендирди бизни.
Имбаашынга
кёлтюргенинг а
Ауурлугъуду
джерни.
Ариулугъунг
тюшгенди
Джуртунгу

арнулугъуна.
Кючюнг а
кетгенди
Урушха бла
Урунуугъа!
Хурметинг да
ётгенди
Келлик ёмюрлеге.
Туудугъунг да
джетгенди.
Бююннгу
игиликте.
Ариулугъунг да
онгду,
Кючюнг да
болду тас.
Имбашларынга
къонду
джюз джыллыкъ
байрам джаз...
Елюм алыб
кеталмаз
Джылларынгы
хурметин.
Кюнню киши
тыялмаз,
Анга синггенди да
иннетинг!

Къазауатны
къркѳуулу джолларынд,
Керти поэтча,
таукел баргъанса сен.
Джаралы солдатны
къанын да
Джюрегинг бла
тыйгъанса сен.
Тиширыулагъа
бергенсе гюлле,
Марал кѳзлеге
къууаныб.
Окъла тийгендиле
джаш джюрегинге,
Сен а джашаргъа
кюрешдинг къадалыб.
Сен музыканы,
поэзияны суйгенсе!
Джерге тийген
бомбала кибик,
Джашауунга тийгендиле
джарсыула...
Къазауатда,
палахда да кюйюб,
Ексюзлени сакъладынг

къыйынлыкъдан.
Хаман да турдунг
кертилик бла
тюзлюкню излеб!
Елюмге хорлатмадынг
кесинги,
Адамлай къалдынг,
халкъынгы да суйюб,
Кёрген эсенг да сен
кёб къыйынлыкъ,
Заманынгы ачугъа
бермединг, кюрешиб!

Поезд ашыгъыб
алыб кетсе да,
Мени кюнчыкъгъан
табагъа,
Теберди манга
къучакъ керсе да,
Таисыкъ боллукъма
Москва шахаргъа.
Сени халинги
бек суйгенме,
Суйгенча
Тебердини кёклюгюн.
Мавзолейни кёгюне
эс бёлгенме,
Анда кёрюб
джашауну хурметин!
Санга Данте,
Шекспир да келгендиле,
Чыракъ бола
ётген заманнга.
Адамларынг шохлукъну
бек суюдиле, —
Ол а насыбды
уллу дунягъа!
Сенде мени

асыулу устазым
Къаллыкъды,
ызымдан къол булгъай.
Ол тюшюмде да
назмуланы
окъурукъду,
джылы ышаргъанлай.
Поезд, ашыгъыб,
алыб кетсе да,
Мени кюнчыкъгъан
табагъа, —
Теберди мени
къучакъгъа джыйса да,
Тансыкъ боллукъма
Москва шахаргъа!

* * *

Мен, биягъынлай,
тюшюмде кёрдюм:
Къабырынг джана эди,
сени къабырынг.
Санга бир зат бла
болушлукъ изледим,
Ким эсе да иймеди,
Джайыб къолларын.
Мен а сабийча
джыладым, джыладым,
Къабырынгы джанганына
къыйналыб,
Санга адамланы
къычырыб чакъырдым,
Киши уа келмеди
Санга къайгъырыб.
Сени уа эски,
хариб къабырынг,
Толкъунлача,
бурула эди отну ичинде.
Сени марлаб
ата эдиле шкоклары,
Атханлары
танымадым кечегиде.
Джангур, бузлу джангур,

алай джауду,
Ташла кибик,
тийиб къабырынга.
Ол да тыялмады
джаннган отунгу,
Сен не хата этгенсе,
айтсанг а, халкъынга?
Аман адам ёлдю эсе,
юч кюнню джанады, деб
Бурундан да
айтыучандыла адамла.
Сени ючюн туююл,
Джерни джаннганын
кёрюб,
Илгениб уяндым мен
бу алаMAT тангда...

Къарт атамача,
Ашыкъдым санга,
Къалайды джашау,
Багъалы ташым?

Муккур, мыдах да
Болуб, къарайса,
Не болгъанды, айт, —
Сорады джашынг.

Ол сени чыммакъ
Тёшюнгде ётгенди
Ма мени камсык
Сабий кюнлерим.

Сабийлигим
Бешигин излеб,
узакъ джерледен
Джол тартыб келдим.

Сен мени тамаша
Джомагъым эдинг,
Нёгер да бола энг
Бир-бирде манга.

Бугъунчакъ ойнай
Келсек сабийле,
Бугъунуб къала эм
Сени артынга...

Ол сагъатда
Сени къарамынг,
Бюгюнча,
Мыдах тюл эди
Юсюнг сыланыб
Кём-кёк кырдыкдан,
Тёгерегинг
Къызыл тюл эди.
Къарт атамача,
Ашыкъдым санга,
Къалайды джашау,
Багъалы ташым!
Кесини сабий
Кюнлерин излей,
Сюелед мыдах
Къатынгда джашынг...

* * *

Танг алада
бир тиширыу
Шош джылай эди
арбазда.
Арбазчы уа
тюненеги букьуну
Сибире эди
орамда.
Джылай эди
бир тиширыу ,
Къол аязы бла
бетин джабханлай.
Танг да, анга
джарсыгъанча,
Тура эди тюгел
джарыб къалалмай.
Арбазчы уа
Кенг орамланы
Сибире эди
къадалыб.
Джаш тиширыуну уа
джарсыуун
Аталмай эди
ол алыб.
О, джаным,

огъурлу арбазчы,
Ачыуну барын
Букъуну кетергенча,
алай кетерсенг,
Джукъуну татлы
заманында
Кишини джылаб
кёрмез эдинг сен!
Алай а алкъын
кёбдюле джерде,
Джукъудан
бёлюнюб джылагъанла.
Нек бардыла
ёксюз сабийле,
Нек бардыла
Пасыкъ инсанла?!
Тиширыуну
джылагъанын кёрюб,
Гурушха этдим
мен кесиме...
Мен билмеген бушууну
чегиб,
Нек джылайды
Ол адам эшикде?
Джерде урлукъну
чагъарына
Ийпанама,

ийнанганча насыбха!
Ол тиширыугъа
игилик болуруна,
Къарангыны
джарыкъ хорларына!
Ийнанамма,
шохуму сёзюне,
Къарайма да
сейир аламгъа.
Назмум къууанч
тилейди бюгече,
Джукъусу бёлюннген
адамгъа!

* * *

Садда сабийлени
Къычырыкъларын эштиб,
Чартлаб чыгъыб,
чабдым мен ары.
Анда уа джашчыкъла
джыланны кёрюб,
Сын болгъан эдиле
Бек къоркъуб бары.
Джылан а башын
ёрге кёлтюрюб,
Хазырланган эди
чабаргъа.
Мен да къолума тюшген
таш бла уруб,
Белин юздюрдюм,
ачыуум бла!
Джашчыкъланы уа
къууанч дауурлары
Джангыдан чыкъды
садны ичинде!
Къалай тюрлюдю
табигъатны джорукълары,
Гюнахсыз сабийлеге
ёлом излеген
Джылан эзилди

тюзлюкню тубюнде!..
Джан бере тургъан
Джыланны кёзлеринде
Дерт бла бушууну
Ызларын кёрдюм..
Аны джазыкъсындым
бир кесекге,
Алай а джылан —
джыланды, дедим.

...Мен да кетерме —
Алдады аджалым.
Кёзге кёрюнмеген
заманны ичинде.
Сен а туурса
Ёлюмсюзлюкню
нёгерлик эте.
Мен, кетсем да,
Сеннге кёоярма
Дунияны
кёксюл джырларын.
Джюрек сезимим бла
Боярма
Кюн бла айны
Тангларын!
Мен, кетсем да,
Санга кёоярма
Джер бла кюнню
Сагъышларын.
Ёлсем да, хаман да
Ангыларма
Джеримн кёууанчларын,
джарсыуларын!

Энтда махтайма,
адамлыкъны джылыуун:
Ана кёзле,
ышару да андады.
Джаралы солдатны,
сабийлени да оюнун
Ол палахдан,
ёлюмден да джакълайды!
Джазгъыда чакъгъан
будайны ийиси,
Сюймеклик да,
кишилик да андады.
Ныгъышда чёкген
акканы сезими
Адамлыкъны уясы болады.
Факъырны къайгъылы
ауазында да
Эшите келгенме
адамлыкъны джылыуун.
Энтда махтайма,
адамлыкъны джылыуун.
Турсун дейме,
турсун ашхылыкъ өте!
Джаралы солдатны джашауун,
сабийни да оюнун сакълаб,
Келлик ёмюрлеге
Кёллендире!

Шынкъарт да
тауусулду джаныб,
Джыламукълача,
тюшелле джилтинлери.
Кимни къолларын,
джюрегин джылытыб,
От тауусуб
къоючанды кесин?
Бурундан да
барды аллай ышан,
Шынкъартча,
джаныб тауусулгъан.
Ётмек бла от а
джарайдыла бизге,
Ачдан да, сууукъдан да
ёлмезге.
Ётмекге, отха да
сюеме мен ушаргъа,
Не къадар джансам да
тауусулмазгъа.
Джарыкъ да, джылы да
болуб джашаргъа,
Сюеме мен тауусулмазгъа!

Сени мугур
болуб кёрдюм да,
Асыу болургъа
изледим.
Сен да мени
ангыладынг да. —
Ышарыб,
кёлюме джетдинг.
Джарыкъ хапар
айтдынг да,
Джарсыууму,
Сагъышымы да чачдынг.
Таула бирча
тюд эселе да,
Къарнашлыкъларын
эсге салдынг.
Гитчеликден да
сюеме таулары,
Къарнашлыкъда
джашагъанларын.
Адамлары да сюеме
Алагъа ушагъанларын.

Кёзлеринги
 ушатдым тенгизге,
 Эшмелеринги
 гюлленича кёрдюм.
 Къайгысыз
 тюлдюле тенгизле,
 Гюллеге да
 кыйынды бютюн.
 Алай а
 сени ариулугъунгу,
 Табигъатха
 ушатыб, къууандым.
 Мыдах
 къачны да къайгылары
 Джюрегингделле,
 бютюн ангыладым.
 Уллу
 кёзлеринги сагышында,
 Чапракъла
 учадыла бурулуб.
 Тенгиз тенгизча,
 гюл да гюлча тургъанда,
 Бушуу неди?
 Ол къалыр унугъуб.

К Ю У

(Джаммаланы Гоккаджаннга).

Балий терекле
чакъдыла, анам,
Арбазынг ариу
болгъанды.
Ой, жарлы анам,
Ой, хариб анам.
Юйдегинг ёксюз
къалгъанды.
Джылы къолларынг,
джумушакъ ауазынг
Насыб чача элле
дуниягъа.
Ёлюм къоймады,
Ол худжу ёлюм.
Къоймады сени
джашаргъа.
«Гоккаджан!» — дейдиле,
Анам, атынга.
Атынг а ушайды
таулагъа.
Ой, жарлы анам,
Ой, хариб анам,
Нек къойдунг

мени ачыугъа?
Джатхан къабырынг
кенг болсун, анам,
Ачыу тиймесин
башха баланга...
Ой, джарлы анам,
Ой, хариб анам,
Насыб чача эдинг
дуниягъа...

Мен кетдим,
не тюрленди андан,
Булутла болдуламы
джашил?
Юйюнгде ичги
Сагъышладан
Эридими джюрегингдеги
къоргъашын?
Мен кетдим,
Кёлюм да
Къачыб дауурдан,
джарыкъмы болду?
Алай а къайгъы
сюрдю ызымдан,
«Джабрайылча»,
Мени джунчутду.
Тереклени къучакъладым
джолда,
Джулдузла кёрюндюле
мутхуз.
Шайтанмы,
аурууму тийгенди манга!
Юйюнгде къычырыкъ
эштиледи тохтаусуз.
Мен кетдим,
не тюрленди андан?

Джангы къайгыгъа
джангыдан джутулдум...

Сен а

бир таша таууш бла

Емюрлюкге

Унутулдунг.

Мында санга
айыб этерик тюлдюле.
Ким да тюз
ангыларыкъды сени.
Юсюнгде табланы
сыйын кёрлюкдюле,
Сора нек
Къыйнайса да кесниги?
Мында сени
сюерикдиле сабийле,
Къартла да
аллыкъдыла саламынги.
Сенича, къыйналыб,
ачыб ёсерге
Юренигендиле
джерими ташлары.
Сен да айыб
этмезсе кишиге,
Адамланы
кёзлерине тюз къараб,
Айбатлыкъ къошарса
ариу джеринге.
Биз да къууанырбыз
джырынгы джырлаб!

* * *

Тебердини да,
анамы да юсюнден
Тилединг да,
назмуму окъутдунг...
Къар да джауа эди,
Бурунгу ёмюрледен
Келген джомакъча,
тюшюб кёкден.
Сен а джыладынг,
Не болду санга?
Терсмиди хауа?
Дахирни джырынмы
Тюшюрдюм эсинге?
Огъесе, джаным,
Къууандынгмы сен
Бу джомакълы ингирге!
Разыма, джаным,
разыма санга,
Джылыу бересе
мени назмума.
Кесниг къууанч да,
джыр да болдунг манга.
Кёзлеринге да,
джыламукуларынга да
Назмум ушаб
къалды да санга!

* * *

Сени да юйюнгдю,
мени да юйюмдю:
Кёкбаш юйде
джашайбыз экибиз.
Башхады фатарынг,
башхады фатарым,
Башхадыла
къабакъ эшиклерибиз.
Ишден да бирге,
тойдан да бирге
Къайтыучанбыз биз
ариу юйюбюзге.
Бир джолну бирге
келсек да кече,
Сёлешмейин,
кетебиз тёрюбюзге...
Кече кетеди,
джерни къучакълай.
Къаллай джулдузла
джанадыла кёкде!
Мен а къарайма,
кёз къысмагъанлай,
Терезенге мутхуз
джилтинлеге.
Кертн муратымы

термилген отун,
Къачан джандырлыкъса,
Айт сен акъырын.
Сен башха планетада
джашамасанг да,
Кѣралмайма санга
джолуму ахырын!...

Сейирди сабийни джюрюю,
Бек сейирди,
Танг джарыкъгъа
баш ачхан гюл кибик.
Мени джюрегим —
сени юйюнгдю.
Аны джарытдынг,
сен ары кириб.
Джарыкъды джюрегим,
бек джарыкъды,
Джарсыуум болмагъанча
ёмюрюмде.
Ариулугъунг
джырларымда джашарыкъды,
Кесниг джашагъанча
джюрегимде.
Джаным, джазыууму
бергенме санга.
Кёрген ашхылыгъым да
сениди...
Аджалымы уа
кесиме къояма.
Джюрегим а — сени
ачыусуз юйюнгдю!

Къара кечени
чыммакъ этиб,
Байрам кибик,
Шош тюшеди къар.
Джерни ёшюнюн
къучакълаб,
Баш къагъады
джангы тюшген къар.
Бююн дуня
алай сейирди
Джазгъыда балийле
чакъгъан кибик.
Сен суйгенча,
джаугъанды къар.
О, къалай къууанныкъ эдинг,
Сен аны кёрюб!

• • •

Мыдахса сен,
бурунгу Зухра кибик,
Не джомакъла
тюшгендиле эсинге?
Къачхы чапракъла,
сагъышла кибик,
Ауурлукъму
этедиле джюрегинге.
Мыдах болма, джаным,
бурунгу Зухра кибик,
Терекле да
биягъынлай чагъарла.
Бу кетиб баргъан
Турна сюрюу да
Джазгъы кюнле бла
сенге къайтырла.
Мыдах болма, джаным,
Бурунгу Зухра кибик!

* * *

Мени да барды
джюрегим.
Ачый да, сие да
билеме.
Кёб керексиз
сёзюнгю эшитдим,
«Тёзген — төш
ашайды», — дейдиле.
Тёздюм, тенгиз
джелге төзгенча...
Алай а сени
таныгъан кюнюмю,
Эшеклеге кёшулгъан
атны да,
Ёмюрлюкге
харам этдим!

Келмей кълма, келмей,
Сакъларыкъма,
сакъларыкъма сени.
Мен бек арыгъанма,
кёрмей,
Сени кълларынгы,
тюрсюнюнгу.
Сени бла насыб
келликди манга,
Келмей кълма,
келмей.
Къараб джангургъа,
Кел, мурукку этмей,
кесинг суйген
орамгъа!

Урушасыз бошуна,
Насыб джанлайды
сизден.
Джылы кюнню орнуна
Къайгъа тюшеди
терезеден.
Эслеялмай къаласыз
Сейирлигин дуняны.
Мыдахланыб къарайсыз
Кёзлерине амманы.
Урушасыз бошуна,
Терслик неди,
къайдам?
Ууакъ гурушхаладан а
Батмакъ болгъанды
орам!..

Къызчыкъ, сени
Сары чачынг,
Имбашында
чѳргелиб,
Ышараса
сабийчикча,
Таулу джашны кѳрюб.
Доммайны
хауасыча,
Тазады сени
иннетинг.
Емюрюмде
джарсымазча,
Чексиз
къууанч бердинг!

* * *

«Джарсыуну эслемей
къалыучанбыз.
Ол, «шайтанча»,
таша келиученди бизге.
Тюшюбюзде да
илгениб къобуучанбыз,
Ол, къамача,
джетеди этибизге.
Таб, ёлгенле да
джылай болурла къабырда,
бизге
ачыу, къыйынлыкъ келсе», —
Деб, анам ахсынды
къабыргъада
Эски суратны
букъучугъун сюрте...

• • •

Мен да сенича,
джазгы кюнлеге
Алгыш этиб,
тамам да кѳууаныб,
келнученди насыб.
Мында битген
хансланы кѳрюб,
Джарсыууму унутуб,
кѳб кѳууанганма...
Ол сабийле манга
кѳарыу да бериб,
Мен кѳб ауушну
таукел аугъанма!

* * *

Бачхала да
башладыла саргъалыб,
Къачхы джел
шыбырдата тереклени...
Ийнекле да,
рахат-рахат
чайкъалыб,
Келедиле тѣбен джанындан,
элни.
Терекледен
тюшген чапракъла,
Сууукъдан сакъларла
джерни.
Терекле уа юшюмезле —
келирле джайла.
Кюн да джылытыр
джылыу кюсеген
джюреклени.

* * *

Танг дунияны
джарытханды.
Джазгыда
чагъадыла терекле.
Джюрегим
джырладан толгъанды,
Арбазда
ойнайдыла сабийле!
Танг дунияны
джарытханды.
Биз кёчгенбиз
джангы юйлеге...
Хоншума да
джашчыкъ туугъанды,
Джашау хазырланады
Келлик ёмюрге!..

Биз, поэтле,
булбулла кибик
Тюлбюз —
Къара кёзлерибизге:
Мазаллы тереклеге
къонуб,
Джырлай турмайбыз,
керпеслене,
Биз, поэтле,
кёгет терекле кибик,
Джерге ийгенбиз
Къан тамырланы.
Джулдузлагъа да,
айгъа да джетиб,
Излейбиз,
Излейбиз джангы
оюмланы.

* * *

Атлылабыз,
суратчылабыз биз,
Бирчамы кёребиз
табигъатны?
Мыдахлансам,
къууанаса керексиз.
Мен тохтасам,
чабдыраса атны...

* * *

Джашауум, тыбырда
къаралгъан
Ташха да ушасын,
Таш джукъгъа
джарагъан эсе.
Мууал болгъан
хансха да ушасын,
Ол заманында
джашнагъан эсе!

БАШЛАРЫ.

«Марал джангур себелейди...»	5
«Тебердим мени, Тебердим...»	7
«Россияда барама...»	9
«Терекледе алмала...»	12
«Бурунгу джомакъгъа...»	15
«Анам, хычын ашат...»	17
«Бек кѣб къабыр къазылгъанды...»	19
«Кечеге джол...»	22
«Биз къурагъанбыз...»	24
«Кѣресе кесинг...»	26
«Анда аякъ...»	28
«Кесини къолун уппа этеди...»	29
«Аскерчиге саууту...»	31
«Сангырау кече...»	33
«Ариулугъунг да онгду...»	35
«Къазауатны джолларында...»	37
«Поезд ашыгъыб...»	39
«Мен биягъынлай...»	41
«Къарт атамача...»	43
«Танг алада...»	45
«Садда сабийлени...»	48
«Мен да кетерме...»	50
«Энтда махтайма...»	51
«Шынкъарт да...»	52
«Сени мугур...»	53
«Кѣзлеринги ушатдым...»	54
Кюу (Дж... Гоккаджаннга...)	55
«Мен кетдим...»	57
«Мында санга...»	59
«Тебердини да...»	60

«Сени да юйюнгдю...»	61
«Сейирди сабийни джюрююю...»	63
«Къара кечени...»	64
«Мыдахса сен...»	65
«Мени да барды...»	66
«Келмей къалма...»	67
«Урушасыз бошуна...»	68
«Къызчыкъ сени...»	69
«Джарсыуну эслемей...»	70
«Мен да сенича...»	71
«Бачхала да...»	72
«Танг дуняны...»	73
«Биз, поэтле...» . . . . . ,	74
«Атлылабыз...»	75
«Джашауум тыбырда...»	76

Турклиев Альберт Магометович

МАРАЛЫ ДОЖДИ

Стихи

На карачаевском языке

Редактор А. И. Кубанов.

Художник Б. М. Узденов.

Художественный

редактор М. П. Бертник.

Технический

редактор Г. М. Хомякова.

Корректор К. А. Салпагарова

Сдано в набор 12-IX-1972 г.
Подписано к печати 22-I-1973 г.
Формат 60x90¹/₃₂. Печ. л. 2,5.
Уч.-изд. л. 2,19. Тираж 1000 экз.
Заказ № 4244.
ВУ 02513.
Цена 23 коп.

Карачаево-Черкесское отделение
Ставропольского книжного издательства,
Черкесск, пл. Кирова, Дом печати.
Карачаево-Черкесская
областная типография,
Черкесск, Первомайская, 47.

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ БАСМАНЫ
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЕЛЮМЮ,
ЧЕРКЕССК, 1973.